లోకమంతా వుచ్చపువ్వులా వెన్నెల విరగబడి కాస్తున్న వేళ భజన మందిరం లోంచి 'ఓం శ్శాంతి, ఓం శ్శాంతి, ఓం శ్శాంతి'అంటూ మువ్మారు శాంతి వచనాలతో భజన కార్యక్రమం పూర్తి అయింది. భక్తజనులంతా బిలబిల్లాడుతూ మందిరంలోంచి బయటికి వస్తున్నారు.

మెల్లగా నడుస్తున్న జానకిరామయ్యగారు వీథి మలుపు తిరుగుతుండగా 'మాస్టారూ' అన్న పిలుపు విని వెనుతిరిగి చూశారు.

సుధాకర్ వడి వడిగా నడుస్తూ దగ్గరగావచ్చి, 'ఎక్కణ్ణించి,మాస్టారూ?' అన్నాడు, సరసనే నడుస్తూ.

. 'గురువారం గదుటోయ్! భజన ఇప్పుడే పూర్తయింది. ను వ్వెక్కడ వించి? హోటలా!' జానకిరామయ్యగారు ప్రసాదాన్ని జాగ్రత్తగా రుమాల్లో మట్టే పట్టుకుంటూ అడిగారు.

'సరే, మాస్టారూ. ఈ పూట ఆ అయ్యరుగాడిని సాంబారులో స్నానం చేయిద్దామన్నంత కోపం వచ్చిం దను కోండి. దరిద్రపు తిండి' అంటూ వచ్చేసి, 'మిగతా హోటల్స్ కంటే వీడు కాస్త నయమే లెండి, మాస్టారూ!' అన్నాడు.

'ఎందుకొచ్చిన బాధోయ్ ఇది? మీ అమ్మగారిని తెచ్చి దగ్గర పెట్టుకో. లేదంటావా హాయిగా పెళ్ళి చేసుకో—' జానకిరామయ్యగారు సలహా చెప్పారు.

సుధాకర్ నవ్వేశాడు. 'లేదులెండి, మాస్టారూ! మా అమ్మ ఆ పల్లెటూరిని, మా నాన్నగారిని వదిలి పెట్టి ఒక నిమిషం కూడా ఉండలేదు' అన్నాడు.

'పోనీ హాయిగా పెళ్ళి చేసుకోక. . .'

సుధాకర్ ఆయన మాటని దాటేస్తూ, 'రోజూ భజనకి వెడతారా, మాస్టారూ?' అన్నాడు.

'రోజూ ఉండదోయ్. గురువారాలు మాత్రమే జరుగుతుంది.'

నిర్మానుష్యంగా ఉన్న రోడ్డు మీద వెన్నెల విరగబడి కాస్తుంటే, చల్లగాలి మెల్లగా వీస్తుంటే ఇద్దరూ మౌనంగా నడుస్తున్నారు.

నిజానికి ఆయన మాస్టారు కాదు. అతను శిష్యుడూ కాదు. ఇద్దరూ ఒకే ఆఫీసులో ఒకే చోట పని చేస్తున్న కొలీగ్స్. సుధాకర్ రెండేళ్ళ క్రితమే కొత్తగా చేరాడు. ప్రథమ పరిచయం లోనే జానకిరామయ్యగారంటే గౌరవ భావం అతని మనసులో ముద్ర వేసుకుంది. నిర్మలంగా చిరునవ్వుతో మాట్లాడే తీరు, కష్టపడి పనిచేసే స్వభావం, పరనింద, ఆత్మస్తుతి లేక ముక్కుకు సూటిగా పోయే జానకిరామయ్యగారంటే ఆ ఆఫీసులో అందరూ ఇష్టపడే వారు. వయసులో పెద్దవాడని అందరికీ గౌరవ భావం.

సుధాకర్‌ని చూసిన రోజే ఆయన మనసులో 'చాకులాటి కుర్రాడు' అనుకున్నారు. అతని కలుపుగోలుతనం, వినయవిధేయతలు ఆయనకి నచ్చి నాయి. 'తలిదండ్రులు అదృష్టవంతులు' అనుకునేవారు, ముచ్చటయిన అతని రూపాన్ని చూస్తూ.

అతను పేరుతో గాకుండా 'మాస్టారూ' అంటూ వరస కలిపి సంబోధించటం జానకిరామయ్యగారి దగ్గర చనువు సంపాదించుకున్నాడు. ...

'ఈ భజనల వల్ల లాభం ఏమిటండీ, మాస్టారూ?' ఉన్నట్టుండి సుధాకర్ అడిగాడు.

జానకిరామయ్యగారు ఒక్క క్షణం ఆగి మెల్లగా నవ్వుతూ అన్నారు: 'కనీసం ఆ కాసేపయినా మనశ్శాంతి దొరుకుతుందేమోనని ఆశ. జీవితాన్ని ముందుకి లాగటానికి తగిన ఆత్మ విశ్వాసం చేకూర్చుకునే ప్రయత్నం.'

సుధాకర్ ఆశ్చర్యపోయినట్టుగా తల తిప్పి చూశాడు. ఆయన చిరునవ్వు మొహం చూసిన వాళ్ళెవ్వరూ ఆయనకి మనశ్శాంతి కరవని ఎలా అనుకోగలరు!

'మాస్టారూ. . .మీ క్కూడా. . .' అంటూ ఆగిపోయాడు.

'ఊం. . . మీక్కూడా మనశ్శాంతి లేకుండా ఉండేటన్ని సమస్య లున్నాయా, మాస్టారూ అని కదూ నీ సందేహం? పిచ్చివాడా! సమస్యలు నా లాటి మధ్య తరగతి వాడికి తప్ప మరెవరి కుంటాయోయ్! నా సంగతే చూడు. మా పెద్దవాడు బి. ఎ. పాసయి రెండేళ్ళుగా నిరుద్యోగిగా ఉన్నాడు. మా పెద్దపిల్ల పెళ్ళీడు కొచ్చింది. మా చిన్నవాడు కాలేజీలో చదువుతున్నాడు. చివరి పిల్లలిద్దరూ ఇంకా చిన్నవాళ్ళు. మా ఆవిడకి కీళ్ళనొప్పులు. పచారీకొట్లో అప్పులు—జీతంలో తెగ్గోతలు. నెలలోసగం గడకుండానే— ఎలారా, భగవంతుడా అన్న బెంగ. . . ఇంకా. . . ఇలాగే.'

సుధాకర్ విచిత్రంగా, కొత్త మనిషిని చూస్తున్నట్టుగా చూశాడు ఆయన వైపు. జానకిరామయ్యగారు స్వభావగా మితభాషి. ఆయన తన విషయాలు నలుగు రెదుటా చెప్పుకోగా అత నెప్పుడూ వినలేదు. కాని, ఆ వెన్నెల రాత్రి, చల్లని గాలి, నిర్మానుష్యమయిన రోడ్డు, అభిమానంగా వినే మిత్రుడు...ఆయన గుండెలో నొక్కిపట్టి ఉంచిన బరువంతా వెల్లువ లాగా బయటికి ప్రవహిస్తుందని ఆయనా గ్రహించలేదు. ఆ చిరునవ్వు వెనకాల అన్ని బాధ లున్నాయని అతనూ అనుకోలేదు.

వీథి పక్కల లైట్ల వెలుగులో మెరుస్తున్న అద్దాల మిఠాయి దుకాణాలు మూసే ప్రయత్నంలో ఉన్నారు దుకాణదారులు. జానకిరామయ్యగారు ఓ రెండు అడుగులు దుకాణం వైపుగా నడిచి ఆగిపోయి, ఓ క్షణం ఆలోచించి తిరిగి నడక సాగించారు. ఆయన భావాన్ని గ్రహించిన సుధాకర్ అడిగాడు:

'ఏమయినా తీసుకుంటారా, మాస్టారూ?'

'వద్దులే, పద' అన్నా రాయన.

'డబ్బు నా దగ్గరుంది, మాస్టారూ! మీరు తీసుకు రాలేదని సందేహించ కండి' అన్నా డతను.

జానకిరామయ్యగారు జేబు తడుముకుని, 'నా దగ్గరా ఉందోయ్ పది రూపాయలు. పదో తారీక్కి చేతులో మిగిలింది అదే' అన్నారు మెల్లగా నవ్వుతూ.

జానకిరామయ్యగారి దృష్టి వరసగా ఉన్న మిఠాయి దుకాణాల మీద ఉంది ఆయన కాళ్ళు అటు లాగుతుంటే. మనసు వెనక్కి జంకుతూంది. నాలుగు రోజులుగా జ్వరంతో బాధ పడ్డ చిన్న కూతురు మందు తాగనని పేచీ పెడుతుంటే, లడ్డూలు తెచ్చి పెడతానని ఆశ పెట్టా రాయన. ఆ పిల్ల రెండు రోజులుగా తండ్రి రాగానే ఆశగా లడ్డూల పొట్లం కోసం ఎదురు చూస్తూంది. రోజు కో సాకు చెప్తున్నా రాయన. ముఖ్యంగా ఎల్లుండి అరుణకి పెళ్ళి వారొస్తున్నారు. ఈ సమయంలో చేతిలో మిగిలిన పది రూపాయల్లో ఒక్క రూపాయయినా

— షీలా శివరామ్ —

రేపటి కల

వరే ఖర్చు పెట్టడం ఆయనకి ఇష్టం లేదు.

'ఎల్లుండి విదియ నాడు మా అమ్మాయికి పెళ్ళి చూపులు కొమ్మన్నా రోయ్' అన్నా రాయన, మిఠాయి దుకాణాలు దాటిపోతుండగా.

సుధాకర్ మౌనంగా విన్నాడు. ఉన్నట్టుండి ఆయన స్వరం ఆవేదనగా వినిపించింది వినటానికి. 'ఇప్పటికెంతమందో వచ్చి చూసి పోయారు. పిల్ల బాగానే ఉందట. కానీ...ఆ కానీ దగ్గరే ఉందోయ్ తిరకాసంతాను. అయినా నేనికి తమ్ముడు పడేసిన వెధవ ఒక్కడు లేడనుకో. మా అరుణని చూశావు కదా! ఏం లోటు చెప్పు? మెట్రిక్ పాసయింది. ప్రైవేటుగా హిందీ పరీక్షలు కట్టింది' అన్నా రాయన.

సుధాకర్ రెండు మూడు సార్లు వాళ్ళింటికి వెళ్ళినా, అరుణ నెప్పుడూ చూడలేదు.

'రేపు వచ్చేది దూరపు బంధుత్వం ఉన్నవాళ్ళే. ఒక్కడే కొడుకు. కుర్రాడికి తండ్రి హఠాత్తుగా పోయాడు. చిన్నవి పెళ్ళి చేసి పోయాడు కాదు. పాపం, చాలా కష్టపడిందట ఆవిడ, కొడుకుని పైకి తీసుకు రావటానికి. ఆ రోజుల్లో నా చేతనయిన సాయం నేనూ చేశాననుకో! కుర్రాడు బి.ఇడి. పాసయ్యాడు. ఏదో జిల్లా పరిషత్ స్కూల్లో టీచరుగా ఉంటున్నాడు. అరుణని చూసిన తరవాత కాదనడనే అనుకుంటున్నాను' అంటూ ఆగా రాయన.

సుధాకర్కి ఆయన తీరు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగిస్తూంది. ఆయ నెప్పుడూ తనతో ఇంతగా మాట్లాడలేదు. పైగా స్వవిషయాలు! ఆ, ఊఁ అనకుండా వింటూ నడుస్తున్నాడు. ఉన్నట్టుండి నారాయణయ్యగారు ఆగి, తల తిప్పి సుధాకర్ని పరీక్షగా చూశారు. ఆయన గుండెని చీల్చుకుంటూ విసుర్రాటి శబ్దం వినబడింది. సుధాకర్

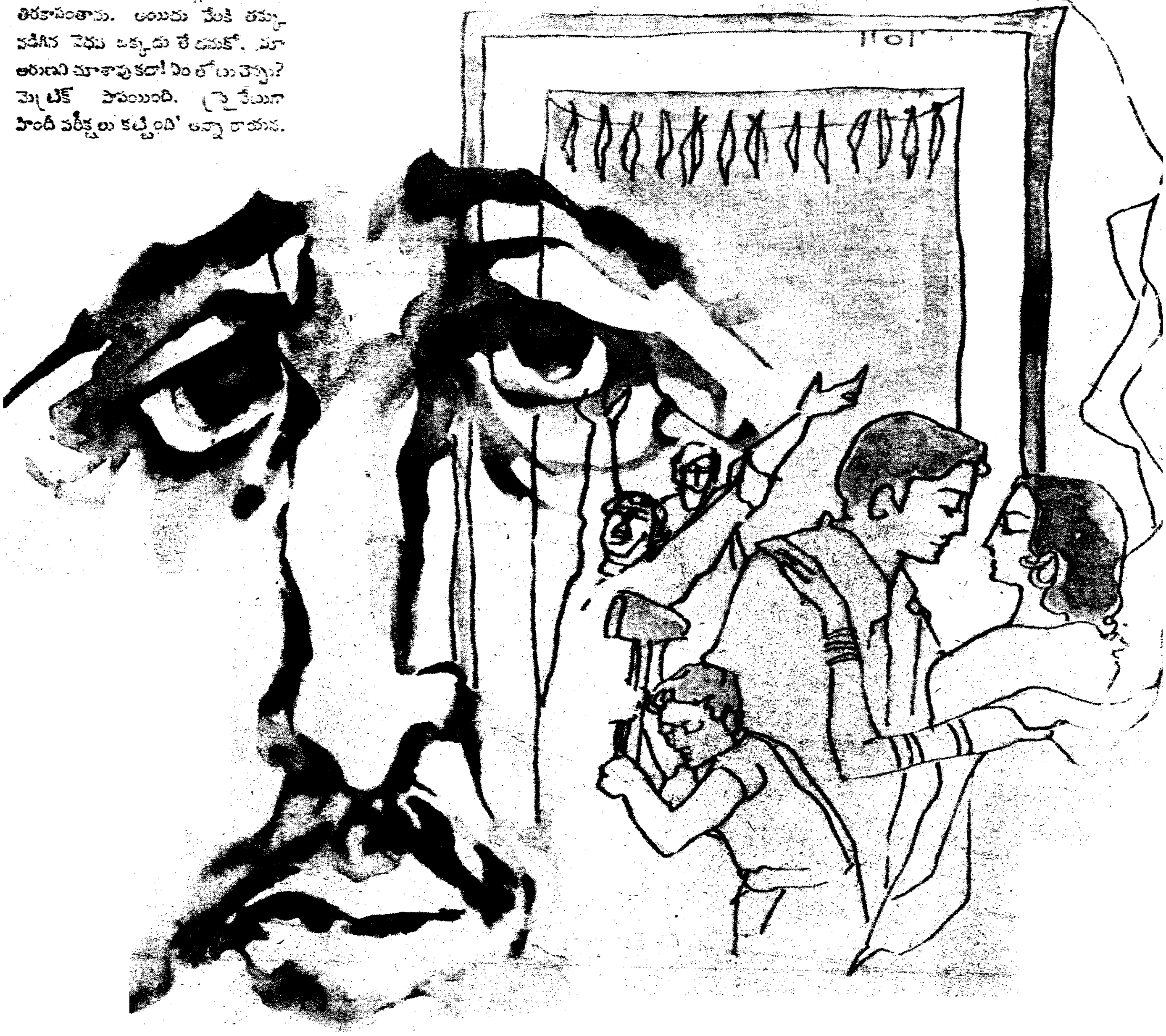

తల ఎత్తి విస్మయంగా ఆయన్ని చూశాడు.

'సుధాకర్! నా కేం అనిపిస్తూ ఉంటుందో తెలుసా? నీ లాంటి కుర్రాడ్ని భర్తగా పొందిన ఆడపిల్ల ఎంతో అదృష్టవంతురాలనిపిస్తుంది. ఆ అదృష్టవంతురాలు నా కూతురే ఎందుక్కాకూడదు అనుకుంటూ ఉంటాను.'

సుధాకర్ తెల్లబోయి చూశాడు. ఆయన ఇదేం గమనించే స్థితిలో లేరు.

'కానీ ఈ కులాలు, వర్గాలు మన చేతులు కట్టేశాయోయ్. నువ్వో చివర, నేనో చివర. కనీసం మీ ఇద్దరూ ప్రేమించుకున్నా ఉంటే, అది కారణంగా మీ పెళ్ళి జరిపించి ఉండేవాడ్నేమో! కాని, ఇప్పుడు చూడు నా అంతట నేనే మీ పెళ్ళి చేశాననుకో. లోకం దుయ్యబట్టదుటయ్యా నన్ను. నా మిగిలిన పిల్లల మంచి చెడ్డలు ఆలోచించాల్సిన బాధ్యత నా మీద ఉందంటావా, లేదా?'

సుధాకర్ బిత్తరపోయి చూస్తున్నాడు. ఈయనకి ఉన్నట్టుండి మెంటల్ షాక్ రాలేదు గదా అన్న అనుమానం క్షణం క్షణం పెరిగిపోతూంది అతనిలో. తనకి తెలిసిన జానకిరామయ్యగారికి, తన పక్కన నడుస్తున్న వ్యక్తికి పోలికే లేదనిపించింది. కాని, తనని చూసిన దగ్గరనుంచీ ఆయన అంతరాంతరాల్లో పెరుగుతున్న కోరిక ఇలా అసందర్భంగా బయట పడిందన్న అతనికి తెలియదు.

'అఫ్‌కోర్స్. మీ వాళ్ళెవరూ ఒప్పుకోరనుకో. నీకు లక్షల కట్నంతో పిల్లనిచ్చేందుకు సిద్ధంగా ఉంటారనుకో. కాని, ఈ ఆశ అనేది ఉంది చూశావ్, అది మహా గొప్ప సూచిక్కులు చేయిస్తుందోయ్.' హఠాత్తుగా ఆయన కంఠం బొంగురుపోయినట్లనిపించింది సుధాకర్‌కి.

చేత్తో మెల్లగా ఆయన్ని తట్టుతూ, 'మాస్టారూ' అంటూ పిలిచాడు మరేం చెయ్యాలో తెలియక.

ఆయన ఒక్క క్షణం సుధాకర్ వైపు తదేకంగా చూసి, కలల్లోంచి బయట పడ్డ వ్యక్తిలా చేత్తో గట్టిగా మొహాన్ని రుద్దుకుని, నలు దిక్కులా పరికించి చూశారు.

అప్పటివరకూ తను మాట్లాడిన మాటల కర్థం అప్పుడే తనకి బోధపడినట్టుగా చూస్తూ, 'చూడు, నే నేదేదో మాట్లాడేస్తున్నాను కదూ! ఎందుకో ఈ రోజు ఈ వాతావరణం, పరిసరాలు, నువ్వు, నేను ఇలా నడుస్తుంటే మనను గట్లు తెంచుకుని పారిపోయిందనుకో. ఏమనుకోకు. నే నేమన్నా అసభ్యంగా మాట్లాడానా?' అన్నా రాయన.

సుధాకర్ మోహమాటంగా తల ఊపుతూ, 'లేదు, మాస్టారూ! మీ రెందుకో ఈ రోజు చాలా బాధ పడుతున్నారు' అన్నాడు మెల్లగా.

సుధాకర్ విడిపోవలసిన వీథి దగ్గరగా ఆగి, 'వస్తాను, మాస్టారూ' అన్నాడు.

ఆయన మౌనంగా తలఊపి ముందుకి నడిచారు. తల వంచుకుని అలా నడిచి పోతున్న ఆ వ్యక్తిని చూస్తూ రెండు నిమిషాలు అక్కడే నిలబడి పోయాడు.

● ● ●

'అదుగో, వాళ్ళొచ్చేశారు. వచ్చేశారే, అమ్మా' అంటూ పదేళ్ళ గౌరి పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది లోపలికి. ముందు గదిలో చాప పరుస్తున్న అరుణ చటుక్కున లోపలికి తప్పుకుంది.

జానకిరామయ్యగారు వాళ్ళని వెంట బెట్టుకుని లోపలికి వచ్చారు.

'కూర్చోవోయ్, వేణూ, కూర్చో' అంటూ కుర్చీ చూపించి, 'ఇదిగో, ఏమేవ్, చూడు చెల్లాయి వాళ్ళొచ్చారు' అంటూ కేక పెట్టారు.

పార్వతమ్మగారు లోపలినుంచి వస్తూ, 'రా, వదినా! రా రా, ఎట్లా ఉన్నారు? చాలా కాలానికి చూశాం. . . కూర్చోండి' అంటూ మర్యాద చేసింది.

జానకిరామయ్యగారు సుధాకర్‌కి చెప్పిన పెళ్ళి చూపుల వాళ్ళు వీళ్ళే. జానకమ్మ సన్నగా, పీలగా, సగం నెరిసిన తల, కళ్ళజోడుతో కష్టం సౌ లెక్క సయిన మనిషి లాగే ఉంటుంది. ఆవిడ భర్త హఠాత్తుగా పోవడంతో మిషను కుట్టి, పెద్ద ఇళ్ళ వాళ్ళని మంచి చేసుకుని కొడుకుని బి. ఇడి. టీచరుగా చేసింది. ఆవిడ మిషను కొనటానికి అప్పు దొరక్క ఇబ్బంది పడ్డప్పుడు, కుర్రాడి కాలేజీ చదువుకి అవసరమయినప్పుడు అడపా దడపా జానకిరామయ్యగారు తన శక్తి మేరకు సహాయ పడేవారు. ఆవిడకి తన మీద అభిమానం ఉందనే ఆయన ఉద్దేశ్యం.

కుర్రాడు మనిషి సాగారుగా బాగానే ఉన్నాడు. పెళ్ళి చూపులు యథావిధిగా జరిగినాయి. జానకిరామయ్యగారు మిగిలిన పది రూపాయలు ఖర్చు పెట్టి స్వీటు, హాటు, పళ్ళు, పూలు—అన్నీ ఏర్పాటు చేశారు.

అరుణని చూసినప్పుడు వేణు కళ్ళలో తృప్తిని గమనించి తేలిగ్గా ఊపిరి తీసుకున్నారు. అరుణ ఒకే ఒక్కసారి తల ఎత్తి ఆ కుర్రాడి వైపు చూసినప్పుడు, ఆయన కూతురి కళ్ళలోకి చూడటానికి భయపడ్డారు. ఆ కళ్ళలో మెరిసే మెరుపుని చూస్తే ఆయనకి జంకు. ఆ మెరుపుని దీపంగా చేసి నిలపగల శక్తి తన కుందో, లేదో అని ఆయన భయం.

'చూడు, చెల్లాయ్, పిల్లని చూశావు గదా! నీ ఇంట్లో పడేస్తే నాకు విశ్రాంతి. దాన్ని గురించి నీ కంతా తెలుసు గనక నేను చెప్పేదేం లేదనుకో. ఇక కట్న కానుక లంటావా. . . దాని పెళ్ళి కోసమే కడుపు, కాలు కట్టుకొని రెండు వేలు జమ చేశాను. అది నీ చేతుల్లో పెడతాను. పెళ్ళి ఖర్చులకి పైన ఎక్కడో వెతకాలి సిందే! నా చేతనయినంతలో నీ కేం లోటు చెయ్యను. ఈ అన్నయ్యని మరిచి పోకు.' వాళ్ళని బస్సు ఎక్కిస్తూ జానకమ్మ చేతులు పుచ్చుకుని ఇంచుమించు బతిమాలినట్టే చెప్పారు.

'అలాగే, అన్నయ్యా! నువ్వింతగా చెప్పాలా? నేను వాడి నడిగి ఏ సంగతీ రాస్తాగా!' అం దావిడ.

వారం రోజుల తరవాత జానకమ్మ దగ్గరనుంచి వచ్చిన ఉత్తరం చూసి ఆయన నీరుకారిపోయారు. వాళ్ళ ఊరి మోతుబరి రైతు నాలుగెకరాల పొలంతో పిల్లనివ్వటానికి సిద్ధ పడ్డాడని, కొడుకుకూడా ఆటే మొగ్గుతున్నాడని, వాళ్ళ మధ్య ఉండవలసిన వాడే గనక కొడుకు భవిష్యత్తుకి వాళ్ళ అండదండలు ఎంతో ముఖ్యమని, తనని క్షమించమని రాసిం దావిడ.

ఈ సంబంధం తప్పకుండా కుదురుతుందని ఎంతో ఆశ పెట్టుకున్న జానకిరామయ్యగారికి ఈ వార్త గొడ్డలి పెట్టులాగే అయింది. కళ్ళు మూసుకుని ప్రాణం లేనట్టుగా కుర్చీకి చేరబడి పోయారు. ఎదురుగా టేబిలు మీద జానకమ్మ రాసిన ఉత్తరం గాలికి ఎగిరి కింద పడింది.

నారాయణ పిల్లిలా అడుగు లేస్తూ వీథిలోకి వెడుతున్న వాడల్లా తండ్రి పిలుపు విని చటుక్కున ఆగిపోయాడు.

'నారాయణా! ఉత్తరం చూశావురా?' అన్నా రాయన.

నారాయణ తండ్రి కళ్ళతో చూపించిన ఉత్తరాన్ని కింద నించి తీసి చదివాడు.

ఈ నారాయణే జానకిరామయ్యగారి పెద్ద కొడుకు. జానకిరామయ్యగారు శాయశక్తులా ప్రయత్నం చేసినా, విసుగు చెందని విక్రమార్కుడిలా దరఖాస్తు ఫారాలకే చదువుని మించిన డబ్బు ఖర్చు పెట్టినా, బి. ఎ. పాసయి రెండేళ్ళయిన నారాయణకి నిరుద్యోగ దేవత కరుణా కటాక్షమే మిగిలి పోయింది. నారాయణకి తన సమర్థత మీద తనకే అపనమ్మకం, కోపం. తండ్రి ఎదుట పడాలంటే సిగ్గు, అభిమానం. తల్లి పెట్టిన అన్నం తింటూంటే కళ్ళ నిండుగా నీళ్ళొస్తాయి. తండ్రికి చెయ్యి ఆసరా ఇయ్యవలసిన వయసులో అసమర్థుడిలా ఆయన రక్తాన్ని పట్టుకుని పీలుస్తున్న జలగలా తన్ను తనే భావించుకుని అభిమాన పడతాడు. తండ్రిని అత్యవసరాలకి డబ్బు అడగాలంటే ప్రాణం చచ్చిపోయినట్టవుతుంది. జానకిరామయ్యగారు ఇంట్లో ఉన్న సమయాల్లో తప్పు చేసినట్టుగా ఆయన్ని తప్పుకు తిరుగుతాడు. ఎప్పుడో అందరి భోజనాలు అయిపోయిన తరవాత తిండికి వస్తాడు.

తండ్రికి కొడుకు అంతర్యం బాగానే తెలుసు. ఆయన మాత్రం చెయ్యగలిగిందేం లేక, తన దురదృష్టానికి బాధ పడతారు.

నారాయణ నాలుగు నెలల క్రితం తండ్రిని ఓ రూపాయి అడగటానికి అభిమాన పడిపోయాడు. అదీ పెరిగిన తలని ఓ ఆకారానికి తీసుకురావటానికే!

చిత్రాంగి
చిత్రం—ఎ. ప్రభాకర్ (జగిత్యాల)

రోడ్డమ్మట నిరాసక్తంగా నడుస్తున్న నారాయణకి ఓ చోట ఇల్లు కడుతున్న కూలీలు కనిపించి ఆగిపోయాడు. ఆ క్షణంలో ఒక్క క్షణంలో రకరకాల ఆలోచనలు గిర్రున తిరిగాయి. తను ఎం.ఎ. లేని డిగ్రీ కంటే కష్టపడే ఆ కూలీలు నయం కాదూ! రోజుకి తెలిస్తే ఎవాడు రూపాయ అయినా సంపాదిస్తారే! అందులో సిగ్గు పడేందుకయినా, లభిమాన పడేందుకయినా ఏముందని? 'డిగ్నిటీ ఆఫ్ లేబర్' అంటూ పుస్తకాల్లో పెద్ద పెద్ద వాక్యాలు చదవటం తప్ప చేతల్లో దాన్నెవరూ చూపరేం? తను మాత్రం ఆ కూలీల కన్నా ఏ విధంగా గొప్ప? ఎందులో? తను మాత్రం ఆ పని చేస్తే తప్పేముంది? 'డిగ్రీ, డిగ్రీ' అంటూ గొణుగుతున్న మనసుని 'నిప్పులోకెళ్ళెయ్యి— నెధవ డిగ్రీ నా కక్కరలేదు' అంటూ విదిలించుకుని ఆ మేస్త్రీని కలుసుకున్నాడు.

నారాయణ కోర్కెని విన్న ఆ మేస్త్రీ నవ్వేశాడు. 'బలేవోడివేలే, పంతులూ! పాలూ బువ్వ తిని పెరిగినోడివి నువ్వీ పనేం జేస్తావయ్యా?' అన్నాడు. 'ఇదేమన్నా నాటకానికి ప్రాక్టీసా యేంటి?' అనికూడా అన్నాడు.

'ఇంట దెబ్బలాడి లేచొచ్చావేటి?' అంటూ ఇంకా చాలా అని నవ్వాడు.

నారాయణ చిట్టచివరికి తనకి దొరికే కూలిలో అర్ధ రూపాయి మేస్త్రీకి ఇచ్చే ఒప్పందం మీద పనిలో కుదిరాడు.

అలవాటు లేని పని.. ఇటుకలు జెల్లీ, సున్నం గమేళాలు అందించి నారాయణ తెల్లటి శరీరం ఎర్రబడి కందిపోయింది. బట్టలన్నీ దుమ్ము కొట్టుకు పోయాయి.

'పొట్టి లాగూ ఏసుకో, పంతులూ! పొడుగు లాగూతో పనేటి సేస్తావు?' అంటూ తోటి కూలీలు నవ్వారు.

'మీ రంతా నవ్వుతారు మా పొట్టలు కొట్టుకున్నారు గదయ్యా! అందుకే నయాకున్నాడి కంటే పోకలాడు మేలన్నారు' అంటూ వెటకారం చేశారు.

ఆ సాయంత్రం పని పూర్తయ్యేసరికి నారాయణ పూర్తిగా అలిసి పోయాడు. కాని, చేతిలో పడ్డ రూపాయి నోట్లు చూసే అలసటంతా ఎగిరిపోయింది. ఆన మేఘాల మీద తేలిపోతున్నట్టుగా సిటీలో పడ్డాడు. ఎదురుగా కనపడ్డ హోటల్లో టిఫిను తిని, కాఫీ తాగాడు. బార్బర్ షాపులో దూరి తల క్షౌరం చేయించుకున్నాడు. చేతిలో, ముప్పావలా మిగిలిపోయింది. చటుక్కున, అరుణ, గారి గుర్తొచ్చారు. ఇద్దరికీ మల్లె పూలంటే ... ద్ద పొట్లం నిండా ... కట్టించి గాలిలో ... కొచ్చాడు పెద్ద ఫ ... సంబరంగా ఉంది వ ...

కొడుకుని చూస్తూనే పార్వతమ్మ గారుకంగారు పడిపోయింది—'అదేమిట్రా, నారాయణా, అలా ఉన్నావేం? ఒంట్లో బాగా లేదా? ఆ బట్టలేమిటి అలా ఉన్నాయి? మొహం అలా ఎర్రబడిందేం? మధ్యాహ్నమంతా ఎక్కడ తిరుగుతున్నావు? అన్నానికి రాలేదేం?' అంటూ.

నారాయణకి ఒంట్లో ఈ వేళ బాగున్నంతగా మరెప్పుడూ లేదు. 'ఏం లేదు. ఏమంది' అంటూ స్నానం చేసివచ్చాడు.

'అరుణా! ఇవిగోనే పూలు' అంటూ పొట్లం చెల్లెలి కిచ్చాడు. మల్లెలు, గులాబులు చూసి సంబరపడిన అరుణ మొహం చూసి నారాయణ మిన్నుగెక్కినంతగా ఆనందం అనుభవించాడు.

కాని, నారాయణకి ఈ ఆనందంకూడా ఎన్నో రోజులో దక్కలేదు. ఆఫీసులో పని చేస్తున్న జానకిరామయ్యగారి దగ్గరికి కొలీగ్ రాజగోపాల్ చెవిలో చెప్పిన మాటల్ని ఆయన మొదట నమ్మలేదు. నమ్మకం కలిగించటానికి స్వయంగా ఆయన్ని వెంటబెట్టుకుని నారాయణ పని చేస్తున్న జాగాకి తీసుకొచ్చి చూపించాడు. జానకిరామయ్యగారు దూరం నించే నారాయణని గుర్తించి అక్కడే నిలబడిపోయారు. అప్రయత్నంగా ఆయన కళ్ళమ్మట గిర్రున నీళ్ళు తిరిగాయి. మనిషిలో ప్రాణం అంతా ఇంకిపోయినట్టుగా ఆ చెట్టుకి అలాగే అంటుకుని నిలబడి పోయారు.

నారాయణ పుట్టిన కొత్తలో తను, పార్వతి వాడిని గురించి ఎన్ని కలలు కనేవాళ్ళు! వాడు ఎర్రగా, బొద్దుగా, ఉంగరాల జుట్టుతో ముద్దొస్తూ ఉండే వాడు. వాడిని ఎంతెంతో పెద్ద చదువులు చదివించి గొప్పవాడిని చెయ్యాలని, వాడు డాక్టరయితే బాగుంటుందని పార్వతి, కాదు ఇంజనీరయితే బోలెడంత డబ్బు సంపాదించే అవకాశం ఉంటుందని తను నవ్వుకునేవారు. ఆయన కళ్ళ ముందు ఆ రోజులన్నీ గిర్రున తిరిగి పోయాయి. మరింక ఆ దృశ్యం చూసి భరించలేనట్టుగా గిర్రున వెనుతిరిగి వచ్చేశారు.

ఏదో చిన్న కుర్రాడు. కేక లెట్టకండి. మెల్లగా చెప్పండి' అంటూ రాజగోపాలం సలహా చెప్పాడు, నారాయణ ఏదో చెయ్యరాని మహాపరాధం చేసినట్టుగా.

జానకిరామయ్యగారు ఓ గంట ముందుగా ఇంటి కొచ్చేసి, నారాయణ కోసం ఎదురుచూస్తూ కూర్చున్నారు. ఆ గంట సేపు ఆయన మనసులో మహా సంగ్రామాలు జరుగుతూనే ఉన్నాయి.

నారాయణ టిఫిను తినగా మిగిలిన రెండు రూపాయలతో నా కూరలు కొని తెచ్చాడు. అందులో తండ్రి కిష్టమయిన కాకరకాయలు, తల్లి కిష్టమయిన వంకాయలు ఏరి మరీ తెచ్చాడు. నారాయణ సరాసరి వంటగదిలోకి తల్లి దగ్గరగా వచ్చి సంచీలోని కూరలు కింద గుమ్మరించి, 'అమ్మా! చూడు—నాన్నకీ, నీకు ఇష్టమయినవి తెచ్చాను' అన్నాడు సంతోషంగా.

పార్వతమ్మగారు లేతగా నునన లాడుతున్న వంకాయల్ని చూసి సంబరంగా, 'ఎక్కడ నించి తెచ్చావురా? లేతగా బాగున్నాయి. ఎంత తీసుకున్నారు?' అంటూంది.

గుమ్మం వరకు వచ్చిన జానకిరామయ్య గారికి కళ్ళనిండా నీళ్ళు తిరిగి, నిశ్శబ్దంగా వచ్చి కుర్చీలో కూర్చుండిపోయారు.

ఆ రాత్రి జానకిరామయ్యగారు తన మనసులోని మాట కొడుక్కి చెప్పినప్పుడు ఎవరూ ఊహించని విధంగా నారాయణ ఎదురు సమాధానం చెప్పాడు. నారాయణ కూలీ పని చేస్తున్నాడన్న వార్త విని పార్వతమ్మగారు కుళ్ళి కుళ్ళి ఏడవటం మొదలెట్టింది.

'తప్పేమిటండీ కూలిపని చేస్తే? గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూచునే కంటే ఇది నయం కాదూ?' అన్నాడు తండ్రితో నారాయణ.

'ఒరే, నారాయణా! సినిమాల్లో హీరో టెరీకాటన్ పాంట్లు వేసుకుని కూలిపని చేస్తుంటే, అందమయిన అమ్మాయి చేతులు పుచ్చుకుని పాటలు పాడుతుండగా చూడటానికి బాగానే ఉంటుందిరా. కాని, ఇది సినిమా కాదురా... మన జీవితాలు' అన్నారాయన ఆవేదనగా.

'అయితే, ఏమిటి? జీవితం కాబట్టి చేతులు ముడుచుక్కూర్చోవాలంటారా?' అనాలనుకున్నాడు నారాయణ.

'మనకి సంఘంలో ఓ స్థానం ఉందిరా. ఓ అంతస్తు ఉంది. ఓ హోదా ఉంది. దాన్ని దిగజారి నువ్వేపని చేసినా నలుగురు నవ్వుతారు. వెక్కిరిస్తారు. హీనంగా చూస్తారు. నీ చెల్లెల్ని పెళ్ళి చేసుకొనటానికి ఎవరూ రారు. పరువు, మర్యాద గల వాళ్ళెవరూ మన గుమ్మం తొక్కరు.' ఎందుకీ అనవసరపు బోధలు, నీతులు అంటూ ఎదురు తిరుగుతున్న మనసుని నొక్కి పెడుతూ జానకిరామయ్యగారు కొడుక్కి సంఘ జీవితాన్ని వివరించారు.

'నాకు చెయ్యటానికి పని, తినటానికి తిండి చూపించలేని సంఘంలో ఎన్తు ఓటల స్థానం నా కక్కర్లేదు, నాన్నా! నన్ను మామూలు మనిషిగా బతకనివ్వండి. నా కుండే గౌరవం నాకు చాలు' అంటూ గట్టిగా అరవాలనుకున్నాడు నారాయణ. కాని, ఆవేదనతోనూ, అవమానంతోనూ అలసటగా ఉన్న తండ్రి మొహం, ఏడుస్తున్న తల్లి మొహం, మౌనంగా తల వంచుకుని కూర్చున్న అరుణ మొహం చూసి నారాయణ అనాలనుకున్న మాటలు నోటలోనే ఆగిపోయాయి.

'ఒరే, నారాయణా! ఉద్యోగం దొరకలేదని బాధ పడకురా. నాయనా! ఈ వేళ కాకపోతే రేపు దొరుకుతుంది. కాని, ఇట్లాంటి పని మాత్రం చెయ్యకురా, నారాయణా! నేను భరించలేను' అంది పార్వతమ్మగారు ఏడుస్తూ.

నారాయణ నలుగురి వైపు ఓ సారి చూసి, తల తిప్పుకుని బయటికి వెళ్ళి పోయాడు.

'ఏం చెప్పాలా, పంతులూ, ఇట్టాంటి పనులు మీ లాటోళ్ళ గ్గాదని' అంటూ పళ్ళు బయటపెట్టి ఇకిలిస్తాడు మేస్త్రీ నారాయణని చూసి.

నారాయణ పిచ్చివాడిలా రోడ్లన్నీ తిరిగి అర్ధరాత్రికి ఇంటికి చేరుకున్నాడు. తిరిగి యథాప్రకారం జీవితం మొదలయింది.

'నారాయణా! ఉత్తరం చూశావురా?' అన్నారు జానకిరామయ్యగారు. జానకమ్మ ఉత్తరాన్ని చదివి, మడిచి టేబిలు మీద పెడుతూ తల ఊపాడు నారాయణ. 'ఇంకా మళ్ళీ చూదాం' అను కున్నారు అలసటగా. నారాయణ తల వంచుకుని బయటికి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ రోజు జానకిరామయ్యగారు ఎందుకో చాలా గంభీరంగా కనిపించారు సుధాకర్‌కి. ఆయన దృష్టి చేస్తున్న పని మీద నిలవటం లేదనిపించింది అతనికి. లంచ్ అవర్లో కారణం కనుక్కోవాలని అనుకుంటున్న సుధాకర్ దగ్గరికి ఈ లోపలే జానకిరామయ్యగారు గాభరాగా వచ్చారు. ఆయనతో బాటు మరో ఇద్దరు కుర్రాళ్ళున్నారు.

'చూడవోయ్! మా మధుకి కాలేజీ దగ్గర జరిగిన గొడవలో తల మీద గాయమయిందట. ప్రమాదకరమయిన దెబ్బ నంటున్నారు వీళ్ళు' అన్నా రాయన

ఆయన మాట తడబడుతూంది. శరీరం కంపిస్తూంది. సుధాకర్ తనకి, ఆయనకి కూడా పర్మిషన్ తీసుకుని రిక్షాలో కుర్రాళ్ళు చూపించిన చోటికి వచ్చారు.

మధుని ఆపరేషన్ థియేటర్లోకి తీసుకువెళ్ళబోతున్నారు. తల చుట్టూతా కట్టిన తుండులాటి బట్ట పూర్తిగా రక్తంతో తడిసిపోయింది. బట్టలన్నీ రక్తపు మరకలు. నెత్తుటిలో బీభత్సంగా ఉన్న మధు మొహాన్ని చూడలేక పోయా రాయన. ఒళ్ళు తూలింది. కళ్ళు చెదిరినట్టయింది. చెయ్యి చాచి సుధాకర్ భుజాన్ని గట్టిగా పట్టుకున్నారు. సుధాకర్ ఆయన భుజం చుట్టూ చెయ్యేసి పట్టి నడిపించి తీసుకొచ్చి వరండాలో బెంచీ మీద కూర్చోపెట్టాడు.

'మరేం ఫరవాలేదు, మాస్టారూ. కంగారు పడకండి' అంటున్నాడు అనునయంగా.

నర్సు పిలుపుతో ఇద్దరూ లేచి డాక్టరుగారి రూమ్‌లోకి వచ్చారు. డాక్టరుగారు తెల్లటి బట్టల్లో శాంతి దూతలాగా కనిపించారు.

'మీరేనా కుర్రాడి తాలూకు' అన్నా రాయన.

'కుర్రాడి ఫాదరండీ' అంటూ జానకి రామయ్యగారిని చూపించాడు సుధాకర్.

'చూడండి. గాయం ప్రమాదకరమయిందే. తలంతా గాజు పెంకులు గుచ్చుకున్నాయి. మా ప్రయత్నం మేం చేస్తాం. మరి...' అంటూ ఆగి పోయారు డాక్టరుగారు మాటిమాటికీ మాట్లాడుతూ, ఒక్క క్షణంకూడా వ్యర్థం చెయ్యటానికి ఇష్టం లేనట్టు.

జానకిరామయ్యగారి నోటమ్మట ఒకే ఒక్క మాట వచ్చింది. 'డాక్టరు గారూ! వాడి నెలాగైనా బతికించండి. నా డబ్బుకి ఏం ఫరవాలేదు. ఎంత డబ్బయినా సరే, డాక్టరుగారూ, వాడిని బతికించండి. డబ్బు కోసం చూడకండి, డాక్టరుగారూ!' అన్నారు. కళ్ళజోడు తీసి చేత్తో గట్టిగా మొహం తుడుచుకుని డాక్టరుగారు చూపిన ఫారం మీద సంతకం పెట్టి, వరండాలో కొచ్చి కూర్చున్నారు. సుధాకర్ ఆయన పక్కనే నిలబడ్డాడు.

ప్రాణం లేని నిర్జీవిలాగా కూర్చున్న జానకిరామయ్యగారి కళ్ళలో అరుణ పెళ్ళికి దాచిన రెండు వేలు కదిలింది. తన డబ్బుని ఎంత ఉపద్రవం వచ్చినా వాడకుండా ఎంత జాగ్రత్తగా దాచారని! పార్వతమ్మకీ కీళ్ళ నొప్పు లెక్కువయి నప్పుడుకూడా అందులోంచి ఒక్క పైసా తాకలేదు. నారాయణ ఎమ్. ఎ. చదువుతానన్నప్పుడు వీల్లేదు పొమ్మన్నారు. మరెన్నో ఒత్తిడులు, ఇబ్బందులు— అన్నింటినీ ఎదుర్కొన్నా, ఆ డబ్బులోంచి ఒక్క పైసాకూడా తియ్య లేదు. తన కూతురి పెళ్ళి కోసం, తన అరుణ తల్లి పెళ్ళి కోసం రక్తం ఓడ్చి దాచిన డబ్బది. కానీ, ఇప్పు డాయనకి అరుణ గానీ, పెళ్ళి గానీ, మరేదీ గుర్తుకు రావటం లేదు. మధు...తన కొడుకు... తన ముద్దుల కొడుకు ప్రాణం నిలవాలి. అంతే. అంతే.

జానకిరామయ్యగారికి పిల్ల లందరి లోనూ మధు పైన మక్కువ జాస్తి. వాడికికూడా అందరి దగ్గరి కంటె తండ్రి దగ్గరే చేరిక ఎక్కువ. వాడు పక్కన లేనిదే ఆయనకి భోజనం చేసినట్టుండదు. వాడు తన పక్క మంచం మీద లేకపోతే నిద్ర పట్టినట్టుండదు.

మధుని నర్సింగ్ హోమ్‌కి తీసుకు వచ్చిన కుర్రాళ్ళు సుధాకర్‌తో చెపుతున్నారు. పరీక్షలు జరుగుతుండగా వాచర్ ఓ కుర్రాడి దగ్గర కాపీ పట్టుకుని వాడిని పరీక్ష హాల్లోంచి బయటికి పంపేశాడని, వెంటనే మిగిలిన పిల్లలంతా రాస్తున్న పరీక్షని వదిలేసి హాల్లోంచి బయటి కొచ్చేసి ఆ కుర్రాడిని పరీక్ష రాయనివ్వాలని గొడవ చేశారని, ఇంతలో ప్రిన్సిపల్ పిలుపు మీద పోలీసులు రావటంతో కుర్రవాళ్ళు రెచ్చిపోయి గొడవ జరుగుతుండగా ఎవరో వెనక నించి విసిరిన సీసా వచ్చి మధు తలకి తాకి బద్దలయిందని, తల పగిలి పడిపోయిన మధుని వాళ్ళు దగ్గరలో ఉన్న నర్సింగ్ హోమ్‌లోకి చేర్చి జానకిరామయ్యగారికి కబురు అందజేశారట. జానకి రామయ్యగారికి ఆ క్షణంలో ఈ చదువుల మీద, కాలేజీల మీద, కుర్రాళ్ళ మీద, ఉపాధ్యాయుల మీద, ఈ మనుషుల మీద, ఈ ప్రపంచం మీద చెప్పలేనంత కోపం, అసహ్యం, రోత కలిగాయి. చదువులయ్యే వరకు స్ట్రైకులు, ఘెరావోలు, పోలీసులు, లాఠీ ఛార్జీలు... అవయ్యాక ఇంత కష్టపడి చదివిన దాని ఫలితం పట్ట చేత బట్టుకుని కాళ్ళరిగేట్టు తిరగటం—ఫలితం నిరాశ, నిస్పృహ, తెంపరితనం, పగ, కసి. మనుషుల్లో ఇంతగా క్రమశిక్షణ ఎందుకు నశించి పోతూంది? ఎందు కీ అశాంతి? అల్లకల్లోలాలు? ఎందుకు ఇంతగా న్యాయం, ధర్మం నశించి పోతున్నాయి? యుగయుగాలుగా ప్రపంచం ఇలాగే అశాంతిగా నడుస్తూ వెడుతూందా? లేక ఈ కలియుగాని కేనా ఈ అనర్థం? ఎక్కడుంది దీనికి జవాబు? ఎక్కడుంది ఈ వ్యవస్థ...లోపం? మానవుడు నిశ్చింతగా గుండె మీద చెయ్యేసుకుని బతికే రోజే లేదా? ఇక రాదా?

బెంచీమీద నిరద్యాసంగా కూర్చుని ఆలోచనల్లో కొట్టుకుపోతున్న జానకిరామయ్యగారు, కబురు తెలిసి గుండెలు బాదుకుంటూ వచ్చిన పార్వతమ్మ గారి ఏడుపుతో ఈ లోకంలో పడ్డారు.

సుధాకర్ ఆవిడని గట్టిగా ఏడవ నద్దని, ప్రమాదం లేదని, మధుకి ఆపరేషను జరుగుతుందని నచ్చచెప్తున్నాడు. నారాయణ మధుని చూడటానికి గుంపులుగా వచ్చిన కాలేజీ కుర్రాళ్ళ దగ్గర నిలబడి వివరాలు తెలుసుకుంటున్నాడు. అరుణ అందరు చెప్పేది వింటూ, భయంతో, పాలిపోయిన మొహంతో తండ్రి దగ్గరగా నిలబడింది.

సుధాకర్ మొదటిసారిగా అరుణని అప్పుడే చూశాడు. మెలిక్కి తిరిగిన అరుణ నడుం మీద పొడవాటి జడ అందంగా ఊగింది. ఆ పిల్ల కళ్ళలో అమాయకత్వం లేదు. ప్రపంచాన్ని చదవగల చూపది. ఆ మొహంలో వింత ఆకర్షణ లేదు. సౌమ్యంగా, వినయంగా ఉంది.

ఆ రాత్రికి గానీ మధుకి స్పృహ రాలేదు. అప్పటిగ్గానీ డాక్టరు గండం గడిచిందని చెప్పలేదు.

మధు ఇరవై రోజుల తరవాత ఇంటికి వచ్చాడు. జానకిరామయ్యగారు అరుణ పెళ్ళి కోసం దాచిన రెండు వేలలో పదిహేను వందలు ఖర్చయి పోయాయి.

ఆయనకి ఇప్పుడు తన సంసారాన్ని తను సరిదిద్దుకోగల నన్న నమ్మకం

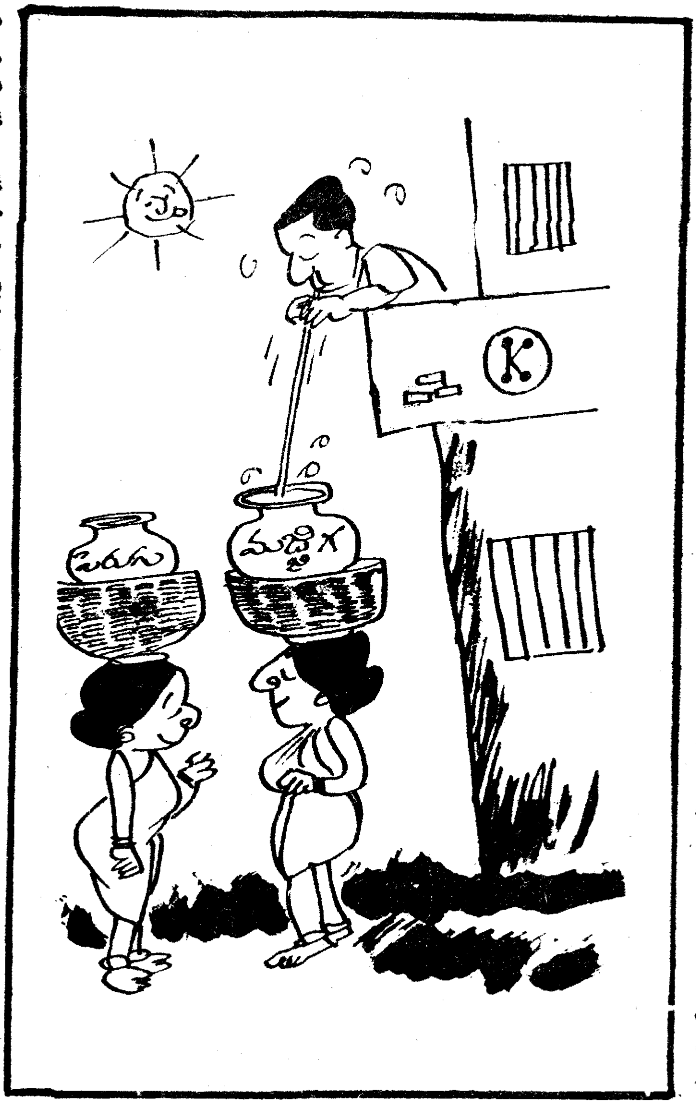

నడిచిపోయింది. ఏ భగవంతుడో, ఏ బాబాగారో, ఏ దివ్యశక్తో తన మీద దయ తలిచి తన సంసారాన్ని తీర్చి దిద్దాలి సిందే! తన కొడుకుని ఉద్యోగస్థుణ్ణి చెయ్యటం తన చేతకాదు. తన కూతురికి కట్నం పోసి పెళ్ళి చెయ్యటం తన చేత కాదు. తన భార్య కీళ్ళనొప్పులు డబ్బు పోసి తగ్గించటం తన చేత కాదు. తన మిగిలిన పిల్లల భవిష్యత్తు ఊహించటం తన చేత కాదు. తను ఏమీ చేతకాని వాడు. అసమర్థుడు. ఓడిపోయిన మనిషి. జీవితంలో ఓడిపోయిన మనిషి. ఆయన కళ్ళనుంచి జలజలా రాలిన అశ్రువులు గుండెలో ఇంకిపోయినాయి.

• • • •

ఆ రాత్రి ఆయనకి విచిత్రమయిన కల వచ్చింది. తన ఇల్లు పెళ్ళి పందిరితో కళకళ్లాడుతూంది. నారాయణకి ఉద్యోగం దొరికింది. వాడు సంతోషంతో పొంగిపోతున్నాడు. అరుణకి పెళ్ళయింది. దంపతులు తన కాళ్ళకి నమస్కరించటానికి వచ్చారు. వరుడు మరెవరో కాదు—సుధాకర్! మధు పరీక్ష ఫస్టు క్లాసులో పాసయ్యాడు. వాడి హడావిడి చెప్పతరం కాదు. పార్వతమ్మగారు పట్టుచీర కట్టుకుని, కీళ్ళనొప్పులుకూడా మరిచిపోయి ఇల్లంతా కలయ తిరుగుతూంది. పదేళ్ల గౌరి, ఎనిమిదేళ్ళ రాజం సంతోషంగా గంతులేస్తున్నారు.

జానకిరామయ్యగారికి మెలకువ వచ్చి కళ్ళు తెరిచేటప్పటికి ఎప్పటిలా నారాయణ తనని తప్పుకు పోవాలని చూస్తున్నాడు. పార్వతమ్మ కాళ్ళు, చేతులు పట్టుకుని తిరగలేక తిరుగుతూంది. మధు తలకి వేసిన ప్లాస్టర్ గుర్తులతో పక్కన నిద్రపోతున్నాడు. వాడు నిద్రలోకూడా 'పరీక్ష, పరీక్ష' అంటూ కలవరిస్తున్నాడు. 'నాన్నా! మహిళా మండలి వాళ్ళు హిందీ క్లాసులు పెడుతున్నారట. నేను చెప్పటానికి ఒప్పుకున్నాను. వెళ్ళమంటావా?' అంటూంది అరుణ, తండ్రి దగ్గరగా నిలబడి.

జానకిరామయ్యగారికి తన కల కళ్ళ ముందు కదిలింది. అబ్బ! ఎంత మంచి కల! జీవితమంతా ఆ కలలోనే గడిచిపోతే ఎంత బాగుండును? బహుశా అది మరో తరం కల అయివుంటుంది.

• • •

సుధాకర్ దోవలో ఉన్న పార్కు వైపు దారి తీస్తూ, 'మాస్టారూ! మీకో విషయం చెప్పాలనుకుంటున్నాను' అన్నాడు. ఇద్దరూ సిమెంటు బెంచి మీద కూర్చున్నారు.

'ఏమిటోయ్?' అన్నారు జానకిరామయ్యగారు ఎప్పటి చిరునవ్వుతో.

'నేను పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకుంటున్నానండి!' సుధాకర్ మెల్లగా అన్నాడు.

'ఓహో, సంతోషం. ఎక్కడ? ఏమిటి? అన్నీ కుదిరినట్టేనా?' అన్నా రాయన, అతని భుజం తడుతూ.

'లేదండీ. మీరు అంగీకరిస్తే అన్నీ కుదురుతాయండీ' అన్నాడు సుధాకర్ చిరునవ్వుతో.

జానకిరామయ్యగారు కనుబొమ్మ లెత్తి ప్రశ్నార్థకంగా చూశారు అతని వైపు.

'అవును, మాస్టారూ. మీకు అభ్యంతరం లేకపోతే మీ అరుణని చేసుకోవాలనుకుంటున్నాను, మాస్టారూ' అన్నాడతను, ఆయన కళ్ళలోకి చూస్తూ.

జానకిరామయ్యగారు ఉలిక్కిపడ్డారు. తదేకంగా సుధాకర్ వైపు చూశారు. సంతోషంతో ఉక్కిరి బిక్కిరవుతున్నట్టుగా ఆయన పెదిమలు వణికాయి. అంతలోనే ఆయన మొహం విషాదంగా మారిపోయింది. నవ్వుని నీటి పొర ఆయన దృష్టిని మందగించింది. మెల్లిగా తల అడ్డంగా ఊపారు.

'ఊహుఁ నా కంత అదృష్టం లేదు, నాయనా! కాదు. కాదు, నా కంత ధైర్యం లేదు, బాబూ' అన్నా రాయన బరువు కంఠంతో.

సుధాకర్ మొహంలోని కళ ఎవ్వరో లాగేసినట్టయింది.

'ఊహుఁ నే నంత సాహసం చెయ్యలేను, నాయనా! నేను వెనకటి తరం వాణ్ణి. ముందుకి పోవాలని నా మనసు కొట్టుకుంటుంది. ఈ అలవాట్లు, ఆచారాలు నా కాళ్ళకి సంకెళ్ళు వేస్తున్నాయి. నువ్వు చూపించే ఔదార్యానికి చేయూత నిచ్చే బలం నాలో లేదు, బాబూ! ఈ సంఘం కళ్ళు జెరిరించి నన్ను బలహీనుణ్ణి చేస్తుంది. నాకు అరుణ ఒక్కతే కాదుగా, సుధాకర్? మిగతా పిల్లలున్నారే! వాళ్ళ మంచి చెడ్డలు చూడాల్సిన బాధ్యత నాది కాదా, చెప్పు! నాయనా. నా చేతుల మీదుగా నేను మీ పెళ్ళి జరిపించానా, నా బంధువుల్లో నాకు చోటు ఉండదు. నా పిల్లల పెళ్ళిళ్ళు కావు. నా ఇంటికి పరువు, మర్యాద ఉన్న వాళ్ళెవరూ పిల్ల నివ్వరు.' ఒక్క క్షణం ఆగి గట్టిగా ఊపిరి తీసుకున్నా రాయన.

'సుధాకర్, నే నేం చేశానో తెలుసా? నారాయణ ఉద్యోగం దొరక్క కూలీగా చేరితే నే నేం చేశానో తెలుసా? బలవంతంగా పరువు, మర్యాదలనే ముసుగు కప్పి వాడిని ఆ పని మానిపించాను. ఎందుకో తెలుసా? నా కొడుకు కూలీ అంటే ఈ సంఘంలో నా కున్న స్థానం దిగజారిపోతుందని!

నా మనసులో గూడు కట్టుకున్న కోరికని నువ్వీ నాడు మాటల్లో చెబితే ఆనందంతో పొంగి పోవాల్సిన నేను ఎందుకు ఇలా వెనక్కి పారిపోతున్నానో తెలుసా? నేను పిరికివాడిని. ఆచారాలకి, అలవాట్లకి బానిసను. కొత్తని ఆదరించ లేను. మా లాటి వాళ్ళ వల్ల ప్రయోజనం లేదు. మీ ప్రగతికి అడ్డుగోడలం. వీటిని పడగొట్టి కొత్త మార్గాన్ని వెయ్యాల్సిన వాళ్ళు మీరే, సుధాకర్! మీరు చెయ్యాలనుకున్నవి నేను కలలో మాత్రమే ఊహించగలను, బాబూ! మా కలలని యథార్థం చెయ్యవలసిన వాళ్ళు మీరే, సుధాకర్! మరేం అనుకోకు. న న్నర్థం చేసుకుంటావు కదూ!'

సుధాకర్ నిర్ఘాంతపోయి చూస్తుండగా జానకిరామయ్యగారు తాగిన వాడిలా తూలుతూ పరుగు పెడుతున్నట్టుగా నడిచి వెళ్ళిపోయారు.

• • •

మరో రెండు నెలల తరవాత సుధాకర్, అరుణ కలిసి రిజిస్ట్రార్ ఆఫీసులో సంతకాలు చేసి, దండలు మార్చుకుని జానకిరామయ్యగారి ఆశీర్వాదం కోసం వచ్చినప్పుడు ఆయన ఆశ్చర్యంగా సుధాకర్ వైపు చూసిన చూపుకు అతను కావ్యాలు చదివాడు. ఆ చూపులో ఆనందం, భయం, బెదురు, ఆందోళన, ఇలా చేశావేమిటి సుధాకర్ అన్న విభ్రాంతి. నా బిడ్డని అన్యాయం చెయ్యవు కదూ? అన్న ఆరాటం. ఈ పెళ్ళికి మీ వాళ్ళు ఒప్పుకున్నారా? అన్న ఆశ్చర్యం. ఇది నిజంగా కల కాదు కదా? అన్న సంభ్రమం ...ఇలా ఎన్నో భావ పరంపరలని చదివాడు తను.

తా మిద్దరూ మాస్టారి కాళ్ళముందు వంగి నమస్కరించినప్పుడు, ఆయన తా మిద్దరి తలల మీద చేతులుంచి లేవనెత్తి తన వైపు సూటిగా చూసిన చూపుతో గోచరమయిన అనేక భావాల్లో మెచ్చుకోలే అమితంగా ఉందనిపించింది సుధాకర్‌కి. వెన్ను తట్టి ధైర్యంగా ముందుకి పొండర్రా, జయం మీదే అన్నట్టు వినిపించింది.

పార్వతమ్మగారు వాళ్ళిద్దర్నీ చూసి గుండెలు బాదుకో బోతుండగా జానకిరామయ్యగారు వారించి, 'పార్వతీ! వీళ్ళిద్దర్నీ ఆశీర్వదించు. ఇలాటి సమయంలో రభస చెయ్యకు' అన్నప్పుడు ఆవిడ కళ్ళు పెద్దవి చేసి ఆశ్చర్యంగా భర్త వైపు చూడటం మినహా మరేం చెయ్యలేకపోయింది.

కాని, జానకిరామయ్యగారికి ఒక్క సంగతి మహా అయోమయంగా ఉండిపోయింది. ఇద్దరూ కలిసి ఇంత సాహసం చెయ్యగల పరిచయం వీళ్ళ కెప్పుడు కుదిరిందా అన్న విషయమే!

జానకిరామయ్యగారు, పార్వతమ్మగారు ఈ సంఘటన కలిగించిన విస్మయం నుంచి కోలుకోకుండానే నారాయణ మరో విశేషానికి కారణం అయ్యాడు.

ఓ రోజు జానకిరామయ్యగారికి పోస్టులో ఓ ఉత్తరం వచ్చింది. విప్పి చూడగా అది నారాయణ దగ్గర్నుంచే! ఇంట్లో ఉన్నవాడు తనకి ఉత్తరం రాయాల్సిన అవసరం ఏం వచ్చిందా అని ఆయన ఆశ్చర్యపోతూ చదివారు.

'నాన్నగారూ!

మీ ఉద్దేశ్యంలో ఉద్యోగం అంటే కనీసం గుమాస్తా గిరి. కాని, ఆ కనీసపు ఉద్యోగ దేవతకూడా నన్ను కరుణించేట్టుగా లేదు. అందుకని నా దృష్టిలో ఉద్యోగం అనే పదానికి అర్థాన్ని మార్చుకుంటున్నాను. నా పొట్ట నేను పోసుకోవటానికి అవినీతి కాని ఏ పని చేసినా అది ఉద్యోగం అనే అనుకుంటాను నేను. కూరలకొట్టు గౌరమ్మ నాకు వంద రూపాయలు పెట్టుబడిగా అప్పివ్వటానికి ఒప్పుకుంది. సెంటర్లో చిన్న కూరల దుకాణం పెట్టాలనుకుంటున్నాను.

నా ఈ పని మీ గౌరవ మర్యాదలకి భంగకరం కాదనుకుంటే, మీకు అంగీకారమయితే యథాప్రకారంగా ఇంటికి వచ్చి పోతూ ఉంటాను. మీకు అభ్యంతరమయిన పక్షంలో మీ ఎత్తుకి సరితూగగల స్తోమత కలిగే వరకు మీకు దూరంగా ఉండటానికే ప్రయత్నిస్తాను. నేను భోజనానికి వచ్చినప్పుడు మీ జవాబు చెపుతా రనుకుంటాను.

మీ

—నారాయణ.'

ఉత్తరం చేతితో పుచ్చుకుని పరధ్యానంగా కూర్చున్న భర్తని—'ఏమ్రాశారండీ?' అని పార్వతమ్మగారు అడిగినప్పుడు. ఆయనో మెల్లగా నవ్వి, 'పార్వతీ! మన పిల్లలు ముందుకు పోతున్నారోయ్' అన్నా రాయన.

'నా పిల్లల గొడవేమి? మా పిల్లలు మాత్రం కాదా?' అం దావిడ, విషయం అర్థంకాక.

'అదే — మన పిల్లలు ముందుకి పోతున్నారోయ్' అన్నా రాయన. ★